

Ayşe Betül Çelik ve Mehmet Gürses

Barış Süreçlerini Canlandırırken Dünya Tecrübelerinden Ders Çıkarmak

Haziran 2025

K ny 

Yayımlayan

Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği
Cihannüma Mahallesi
Mehmet Ali Bey Sokak No: 12 D:4
Beşiktaş-İstanbul
contact.tr@fes.de

İçerik Sorumlusu

Tina Blohm, FES-Türkiye Temsilciliği Direktörü

Yazarlar

Ayşe Betül  elik ve Mehmet Gürses

Düzelti

Mustafa  evikdoęan

Redaksiyon

Mert Onur, Tamer İlbuęa
mert.onur@fes.de

Bu yayında ifade edilen görüşler, Friedrich-Ebert-Stiftung'un resmi görüşlerini yansıtmak zorunda değildir. FES tarafından yayımlanan materyallerin ticari amaçlarla kullanılması, FES'in yazılı onayı olmaksızın yasaktır. FES yayınları seçim kampanyalarında kullanılamaz.

Haziran 2025

  Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği

Friedrich-Ebert-Stiftung'un diğer yayınlarına buradan ulaşılabilirsiniz:

➤ <https://turkey.fes.de>

Barış Süreçlerini Canlandırırken Dünya Tecrübelerinden Ders Çıkarmak

Türkiye, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin 22 Ekim 2024'te partisinin meclis grup toplantısında PKK lideri Abdullah Öcalan'ı mecliste konuşmaya ve terörü sonlandırmaya çağırmasıyla başlayan ve PKK'nin, Öcalan'ın çağrısı sonrası 12 Mayıs 2025'te feshini ilan etmesiyle devam eden yeni bir sürece girdi. Hükümet tarafından adı sonradan "Terörsüz Türkiye" olarak ilan edilen bu adımlar; birçok siyasetçi, akademisyen ve sivil toplum örgütüne göre hâlâ belirsiz ve adı konulamayan bir süreç. Bu sürece dair tek net nokta, kalıcı barışın sağlanması için gereken çatışmasızlık ortamının şu an büyük oranda sağlanmış olması. Literatürde negatif barış diye geçen fiziksel şiddet ortamının ortadan kaldırılması kalıcı yani pozitif barışın sağlanması için önemli bir adım olmakla birlikte yeterli bir gelişme değildir. Pozitif barış, çatışmaya neden olan her türlü kurumsal, zihinsel, kültürel eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını gerektirir.

Kalıcı barış birçok farklı süreç tasarımıyla sağlanabilir. Bu raporda 23 Mayıs 2025'te Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği ve Sabancı Üniversitesi ortaklığında İstanbul'da düzenlenen ve konuşmacılarının arasında dünyadaki farklı barış süreçlerinde müzakerecilik ve arabuluculuk yapmış önemli isimlerin bulunduğu konferansın, Türkiye için çıkarılacak çok önemli derslerini özetlemeyi amaçlıyoruz.

Süreç Tasarımı

Her barış süreci farklı aktörler tarafından tasarlanmış modellerce yürütülür. Her çatışmanın doğası farklı olduğundan barışa ulaşma yöntemleri de farklılık gösterebilir. Fakat farklı barış süreçlerini çalışmak, hangi faktörlerin hangi koşullarda yürüyebileceğini anlamak açısından değerlidir. Konferans katılımcılarının bu konferansta ısrarla altını çizdiği en önemli noktalardan biri, barışta ısrarcı olmak ve yılmamaktır. Filipinler'de 1992'de başlayan barış süreci tam 12 yıl sürmüş ve dört devlet başkanı bu süreci yönetmeye çalışmıştır. Elbette süreç, nükseden şiddetle zaman zaman kesintiye uğramış fakat sonuçta 2014'te Bangsamoro Kapsamlı Barış Anlaşması imzalanmıştır. Benzer şekilde Mozambik'te de barış masası kurulduktan sonra bile üç farklı "arabuluculu liderler diyalogu" modeli denenmiştir.

Bu örneklerin de gösterdiği üzere barış uzun soluklu bir yoldur ve yolun sonuna ulaşmak aktörlerin bu yolu yürütmekte ısrarcı olmasına bağlıdır. Kenyalı arabulucu Neha Sanghrajka'nın hikâyesi bunu kanıtlayan bir örnektir. Barış sürecine arabulucu olarak katılan Sanghrajka, bu görev için

Mozambik'e altı aylığına gitmiş olmasına rağmen görevini tamamlaması tam sekiz yıl sürmüştür.

Türkiye'deki Kürt meselesi benzeri kimlik eksenli çatışmalarda, barış süreçlerinin arabulucu/kolaylaştırıcı yardımı olmadan yürümesi zordur. Fakat başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de yabancı ülkelere gelen bu tür desteklere karşı soru işaretleri vardır. Oysa farklı barış süreçlerine teknik destek vermiş bu insanların süreçteki olası sorunlara karşı tecrübesinden faydalanmak sürecin daha kolay yürütülmesi için önemlidir. Hem Mozambik sürecine destek vermiş Kenyalı arabulucu Sanghrajka'nın hem de Endonezya'dan gelen GAM (Özgür Açe Hareketi) müzakerecisi Shadia Marhaban'ın süreç tasarımı için verdiği tavsiye, sürecin tasarımında yerel ve uluslararası öğelerin dengelenmesi yönündeydi. Mozambik sürecinin tasarımında ilk adım tamamen ulusal arabulucularla gitmişken ikincisi tamamen uluslararası arabulucularla yönetilmeye çalışılmış fakat her iki süreç de başarılı olamamıştır. Hatta 13 arabuluculu ikinci süreç, bir süre sonra tarafların değil arabulucuların çatışmalarını yönetmeye çalıştıkları bir süreç dönüşmüştür.

Arabulucular süreç içerisinde tarafların pozisyonlarının değişmesini sağlayabilir yani onların katı pozisyonlarını yumuşatabilir. Çoğu zaman birbirine güvenmeyen taraflar, sürecin akışını değiştirebilecek ve üçüncü bir yol buldurabilecek değerli/stratejik bir bilgiyi sadece arabulucuyla paylaşabilir ya da kaynakları sayesinde arabulucu bu bilgiye ulaşabilir. Aynı şekilde, arabulucular tarafların birbirine olan güvenini artırabilir, her iki tarafla iletişimde olduklarından sıkışma durumunda daha yaratıcı önerilerle gelebilir, tarafların kendi kamuoyu önünde yapamayacağı/söyleyemeyeceği şeyleri üstlenerek üzerlerindeki baskıyı azaltabilir ve de anlaşma sonrası garantörlük yapabilir.

Arabulucular her zaman dışarıdan olmak zorunda değildir. Güney Afrika, Kolombiya, Nepal'de bu süreçler esas olarak içeriden organik süreçler olarak ilerletilmiştir. Mesela Guatemala'da ilk süreçte Katolik Kilisesi kolaylaştırıcılık üstlenmiştir, daha sonra Birleşmiş Milletler (BM) arabuluculuk yapmıştır. Sudan'da daha bölgesel bir arabuluculuk süreci yaşanmıştır. Bunlar, dışarıdan-tarafsız denilen arabulucuların barış sürecini olumlu sonuçlandırdıkları görece iyi örnekler. Sri Lanka ise uluslararası aktörlerin süreçteki baskısının fazla olduğu ve dışarıdan-tarafsız arabuluculuk sürecinin başarısızlıkla sonuçlandığı bir örnek. Dolayısıyla barış tasarımında tek bir model yoktur, ülkeler kendi modellerini üretebilirler. Kolombiya'da FARC (Kolom-

biya Devrimci Silahlı Güçleri) ve hükümet arasındaki süreçte Norveç ve Küba'nın arabuluculuğu dışarıdan-tarafsız bir modelken apartheid rejiminin son yıllarında Desmond Tutu tarafından yönetilen Güney Afrika Kiliseler Konseyi'nin müzakerelerin ilk aşamasında şiddetsiz direniş yapmış gruplar, silahlı gruplar ve hükümet arasında yaptığı arabuluculuk içeriden-tarafli bir modeldir. Gene Şili Başpiskoposu Juan Francisco Fresno'nun, Pinochet hükümeti ve Allende muhalefeti arasında arabuluculuğu içeriden-tarafli bir modeldir.

İçeriden-tarafli kesimler, tarafli oldukları halde Türkiye gibi ülkelerde harekete geçirilebilecek önemli kaynaklardır. Türkiye'deki gibi çok kutuplaşmış toplumlarda her kesimin güveneceği tek bir isim bulmak neredeyse imkânsızdır. Öte yandan içeriden-tarafli kişiler aynı toplumun bireyleri olduklarından, barışın gelmesi onlar için yabancılardan çok daha fazla önemlidir. Bu kişiler, çatışmanın doğasını daha iyi bildiklerinden süreç için gerekli kaynaklara daha kolay ulaşabilirler. Örneğin güven oluşturma, çok önemli bir kaynaktır ve eğer bu arabulucular başta özenle seçilirlerse güven artırıcı olabilirler. Gene bu nedenle, süreç tıkanırca acil ve bilinçli müdahalede bulunabilirler çünkü önceden taraflarca güvenilirlikleri onaylanmıştır ve "içeriden" olduklarından tarafların endişelerini anlayabilirler. Ayrıca dışarıdan gelen arabuluculara kıyasla, barış süreci anlaşmayla sonuçlandıktan sonra bile toplum içinde yaşamaya devam edeceklerinden barış sürecinin garantörleri görevini de üstlenebilirler. Fakat farklı kesimleri ve inançları temsil ettiklerinden hem kendi aralarında hem de konuştukları farklı kesimlerle sorun yaşama ihtimalleri de vardır. Bu da ancak bu tür sorunları çözmede deneyimleri olan dışarıdan/tarafsız kesimlerce sağlanabilir. Bu yüzden bu iki tür arabuluculardan oluşan bir komite sürece daha büyük bir destek sağlayabilir.

Türkiye'de de bu sürece dahil olacak ve güven arttırıcılık ve gözlemleyicilik, kolaylaştırıcılık veya arabuluculuk rollerinden birini üstlenecek bir oluşum hazırlanabilir. Konferansın önemli derslerinden biri, kimlik eksikli çatışmalarda Marhaban tarafından önerilen Insider Mediator Plus (İçeriden Arabulucu Artı) modelidir. Bu modelde arabulucular, çatışmaya taraf olmuş kesimlerce güvenilen küçük bir gruptan ve onları gizliden destekleyen ve teknik olarak yol gösterebilecek uluslararası deneyimli arabuluculardan oluşur.

Çatışmalar çok katmanlı sorunlar üretir. Konferansın önemli derslerinden biri de süreç tasarımı farklı sorunları bir arada değil tek tek konuşmak gerekliliğiydi. Bu hem kolay yol almak için hem de aşağıda daha detaylı anlatacağımız güven sorununun aşılması için gerekli bir koşuldur. Bu yüzden süreç tasarımı öncelikli adım, Kürt sorununda çözülmesi gereken konuların detaylı bir analizi olmalıdır.

Güven Sorunu

Çatışmalı süreçte en önce giden ve en son gelen şey güvenidir. Dolayısıyla aktörler arasında ya da toplumun farklı kesimleri arasındaki güvensizlik sürece başlamamak için bir

sebeptir. Hatta güven ancak yola çıkılarak inşa edilir. Barış sürecinin başlaması ve sağlıklı gitmesi için adım adım güven inşasına gerek vardır. Diyaloğun başlaması kendi başına güven inşasında önemli bir adım olarak kabul edilmelidir. Toplumsal düzeyde güven artırıcı çalışmalara gerek duyulurken, kazaların önlenmesi ve sürecin sağlıklı yürütmesi için de yasal güvence şarttır. Yasal güvence, hem bu konuda çalışanları korur hem de güven ve samimiyet sorununu çözer.

Burada Kuzey İrlandalı müzakereci Bronagh Hinds'in de vurguladığı önemli bir nokta, güvenin ancak "karşılıklılık" ilkesiyle yürüyebileceğidir. Taraflardan biri güven artırıcı bir adım attığında karşı tarafın da bu adıma karşılık vermesi zaman içinde, yavaş yavaş güven oluşturur. Güven artırıcı mekanizmalar, yıllarca düşmanlaştırılmış tarafların tekrar ete kemiğe bürünerek karşınıza konuşabileceğiniz bir insan olarak çıkmasının sağlanması, çatışmanın tekrar nüksetmesinin önlenmesi ve görüşmelerin derinleşmesi için gereklidir. Fakat bu mekanizmaların işlemesi için önemli olan, siyasi iradenin devre dışı kalmamasıdır. Mesela Kuzeydoğu Kenya'da 1990'larda nükseden kuraklık sonrası artan aşiret çatışmalarında özellikle kadın STK'lar yerel örgütlerle birlikte halka hizmet sağlamış, aynı zamanda da çatışmanın yükselmesini önleyecek mekanizmalar geliştirmiştir. Bu mekanizmaları çeşitli seviyelerde düşünebiliriz. Üst düzeyde görüşmelerde bir güven sorunu olduğunda sivil toplumun halk nezdinde birleştirici bir işlev görmesi de liderlere olumlu mesajlar yollar. Gene 2008'de Kenya'da seçim sonrası yükselen şiddetin önlenmesi için halka, nefret ve aşiretçilikten kaçınılmasını tavsiye eden SMS'ler yollanmıştır.

En önemli güven artırıcı mekanizmalar, insani güvenlik mekanizmalarıdır. Bu mesela uluslararası savaşlarda iki ülkenin de antipersonel mayınları kullanmaması olabilir. Güven artırıcı mekanizmalar karşı tarafa, değişime hazır olduğuna dair sinyal verir. GAM müzakerecisi Marhaban, konferansta bu konuda iki önemli güven artırıcı mekanizmaya dikkat çekmiştir:

1. Sembolik silahsızlanma: Silahlı örgütler ve devletler arasında yaşanan çatışmalarda "onurlu çıkış/barış"ın önemi işaret eden Marhaban, silahlı örgütlerin silah bırakmasının karşı tarafa güven verdiğini ancak bu eylemin, bu örgütleri temsil eden gruplar için de kabul edilebilir bir adım olarak görülebilmesi gerektiğini belirtmiş ve GAM'ın bunu sembolik yolla yaptığını anlatmıştır. Silaha vedasını bazı silahları yaktıkları videoyu paylaşarak duyuran GAM, diğer tüm silahlarını da bir depoya kapatmıştır. Barış anlaşmasından bu yana tek bir kurşun atılmadığı gerçeğinin altını çizen Marhaban, depoya kapatılan silahların artık paslanmış olmasını da sağlanan barışın göstergesi olarak belirtmiştir. Türkiye'de de benzer bir yöntem hem şiddetsizliğe vurgu yaptığı için güven artıracak hem de silahsızlanmayı sağlayacağı için örgüt içinde ya da örgüte destek veren gruplardaki olası oyunbozanlık süreçlerini engelleyecektir.

2. Hasta tutukluların salınması: Endonezya hükümeti ve GAM arasındaki barış anlaşmasının önemli maddelerinden biri siyasi tutukluların salınmasıdır. Marhaban süreçte yaşanacak güvensizliğin aşılmasında bir adım olarak, hasta tutukluların salınmasının önemine dikkat çekmiştir. 28 Nisan 2025 tarihli İnsan Hakları Derneği (İHD) raporuna göre Türkiye’de 1412 hasta tutuklu bulunmaktadır.¹ Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi’nin (DEM) de sıkça dile getirdiği bu isteğin karşılanması güven oluşturacak bir adım olabilir.

Hükümet ve PKK arasındaki güvensizlik dışındaki önemli bir başka güvensizlik sorunu da toplumsal güvensizliktir. Çalışmalar Türk halkında “bölünme” korkusuna dikkat çekerken² siyasetçiler Kürt halkında da “kandırılma” korkusu olduğunu belirtmektedir.³ Bu tür güven sorunlarını aşıp başarılı olmuş süreçlerde; toplumca daha kolay meselelerin daha önce konuşulmaya başlandığını, en zor meselelerin ise en sona bırakıldığını görüyoruz. Bu yolla güven yavaş yavaş inşa edilir. Ayrıca bir başarı kazanmış olmak moralleri yükseltir. Tarafların konuşmaya başlaması güven inşası için önemli bir başlangıçtır fakat Mozambik barış sürecinde arabuluculuk yapan Sanghrajka’nın belirttiği gibi tüm süreç, güven oluşturma sürecidir. Mozambik milli marşındaki sözlerle atıf yapan Sanghrajka, güvenin, “taş üstüne taş”⁴ koyarak örülen hassas ama yol aldıkça kuvvetlenen bir duygu olduğunu belirtmiştir.

Sanghrajka’nın vurguladığı, çatışmanın konularını tek tek ve yavaş yavaş anlaşarak halletmek yöntemi dışında bir yaklaşımdan daha söz edilebilir. Bu da Kuzey İrlanda’da arabulucu George J. Mitchell tarafından uygulanan “her şey kabul edilmeden hiçbir şey kabul edilmemiştir” yaklaşımıdır. Bu yöntemde çatışma altında sıralanabilecek sorunlar, aynı anda paralel bir düzlemde tartışılır. Taraflar herhangi bir konuda anlaşmaya varsa bile tüm konularda anlaşmaya varılmadıkça daha önce alınmış hiçbir karar geçerli sayılmaz. Bu yöntem, sürecin tamamen kapanmasını engeller ama aynı zamanda süreci karmaşılaştırır da. Bu yöntemin benimsendiği Kuzey İrlanda barış sürecinde en önemli adımların barış sürecinin sonunda atıldığını belirten Hinds, güven inşasının sadece liderler seviyesinde değil toplumun farklı seviyelerinde de inşa edilmesi gerektiğinin önemine dikkat çekmiştir.

Şeffaflık

Türkiye’de özellikle karıştırılan kavramlardan ikisi şeffaflık ve barışın toplumsallaştırılmasıdır. Sürecin ne olduğu, süreçten beklentiler ve barışın topluma kazandıracakları net bir şekilde topluma anlatılmalıdır. Fakat sürecin içeriği, aktörlerin konuşmaları gibi detaylar yani şeffaflık denilen mesele toplumla paylaşılacak zorunda değildir. Hatta tam şeffaflık, sürece zarar verebilir.

Bu noktanın ısrarla altını çizen arabulucular Neha Sanghrajka ve Mirko Manzoni, Mozambik’te, silahlı örgüt Renamo (Mozambik Ulusal Direnişi) ve Frelimo (Mozambik Kurtuluş Cephesi) hükümeti arasındaki görüşmeleri başarılı bir

şekilde yürütme sırrı olarak gizliliği göstermiş ve parlamentonun bu sürecin ancak son aşamalarında devreye sokulduğunu söylemişlerdir. Öte yandan süreç gizlilikle yürütülse bile devamlı olabilmesi için hem siyasi iradenin devamlı olmasına hem de toplumun barış için ikna edilmesine ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir.

Bu noktada barış süreçlerinin kapsayıcılığını da iyi anlamak gerekmektedir. Kalıcı barış süreçleri, farklı toplumsal kesimleri sürece katarak ilerlemiş süreçlerdir. Filipinler’de bu yüzden sürecin başarıya ulaşmasını istemeyen, süreci baltalayan ve literatürde “oyunbozan” olarak bilinen kesimleri sürece katmak için özellikle bu terim kullanılmamış ve bu yolla toplumsal korkulara çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Benzer şekilde Kuzey İrlanda’daki süreçte Protestan Demokratik Birlik Partisi (DUP) lideri Ian Paisley’nin, Sinn Féin’in barış müzakerelerine katılmasını protesto için müzakere masasından kalmasından sonra bile Amerikalı müzakereci George J. Mitchell, Paisley’nin koltuğunu masada sembolik olarak boş tutmuştur. İronik bir şekilde, barış anlaşması sonrasında Kuzey İrlanda’da en uzun süreli istikrarlı yerel yönetim dönemi, DUP’un Sinn Féin’le iktidarı paylaştığı 2010-2017 yılları arası olmuştur.

Korkular ve Çerçeveleme

Barış sürecinde farklı kesimlerin farklı korkuları ve kaygılarının olması doğaldır. Yukarıda belirtildiği gibi ve başarısızlıkla sonuçlanan daha önceki barış sürecinde önemli bir görev yürütmüş Akil İnsanlar Heyeti raporlarının⁵ da netlikle ortaya koyduğu üzere Türkiye’de farklı kesimlerin barış süreçlerine yönelik farklı korku ve kaygıları vardır.

Benzer kaygılar tüm barış süreçlerinde yaşanmıştır ve yaşanmaya da devam edecektir. Örneğin Mozambik’teki barış sürecinde, bir tarafın, Renamo’nun hiçbir zaman silah bırakmayacağını, diğer tarafın ise Frelimo’nun hiçbir zaman güç paylaşımına yanaşmayacağını düşünmesi önemli engellerden biri olmuştur. Bu tür korkular, barış süreçlerinde başarıya engel olabilecek bahaneler olmamakla birlikte yanıt verilmedikleri takdirde süreci baltalayabilecek önemli faktörlerdir.

Konferans katılımcıları bu tür sorunlara karşı yeniden çerçeveleme yöntemlerini paylaşmışlardır. Hem liderleri hem de toplumu ikna etme konusunda bu tür korkuları aşmak için kurulan dilin taviz vermek üzerinden değil, güçlenmek ve ilerlemek üzerinden olmasının ikna edici bir yöntem olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin Filipinler’deki barış süreçlerinin sonuncusunu yöneten Cumhurbaşkanı Aquino, MILF (Moro İslami Kurtuluş Cephesi) ile yaptığı barış anlaşmasında Moro bölgesine özerkliği kabul ederken bunu topluma, “Güç paylaşıldıkça çoğalır,” sözleriyle açıklamıştır.⁶

Benzer şekilde barışı bir ödün verme değil karşılıklı kazanım olarak çerçevelemenin önemini anlatan Manzoni, çatışma sonrası dönemde Renamo savaşılarına verilecek sosyal güvenlik parasını, “ülkeyi yok etmek için” değil “ül-

keyi inşa etmek için” verilen bir para olarak çerçevelemenin sürece desteği artırdığını belirtmiştir. Barışı konuşmak için güvenli bir toplumsal alan yaratılmasının ve özellikle özel sektörün süreci destekleyen aktörlere dönüştürülmesinin önemine de değinen Manzoni, stratejik iletişim yöntemlerinin ve toplumsal diyalog kültürünü oluşturma sürecinin başarısı için önemli olduğunu da söylemiştir.

Her çatışma kendine özgü faktörleri, dinamikleri ve kaynakları barındırır. Bunlar süreç başlangıcında iyice analiz edilmeli ve hep göz önünde bulundurulmalıdır. Mozambik’te bu korkuları anlamak ve eski savaşçıların ihtiyaçlarını tespit için süreç boyunca çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu açıdan Akil İnsanlar Heyeti’ne benzer bir oluşum ve akademik çalışmalar hâlâ önemini korumaktadır. Mozambik’te bu korkuları aşmak ve barış sürecini yeni bir çerçeveden anlatmak üzere ünlülerden oluşan komiteler ve yerelde oluşan “barış kulüpleri” yoluyla korkulara yanıt bulunmaya çalışılmıştır.

Şubat 2022’de yani mevcut sürecin başlamasından yaklaşık iki buçuk yıl önce, çatışma ortamı devam ederken KON-DA’yla yaptığımız bir kamuoyu araştırmasında katılımcılara Kürt sorununun olası çözümlerini sorduk.⁷ Kendisini “Türk” olarak tanımlayan katılımcıların yaklaşık %42’si sorunun ancak “askerî çözüm”le mümkün olacağını savunurken %19’u “demokrasi,” %10’u “müzakere” ve %3’ü de “anayasal reformlar”la en iyi çözüleceğini beyan etmiştir. Başka bir deyişle, Türklerin yaklaşık üçte biri (%32’si) Kürt sorununa çözüm olarak siyasi yöntemlere destek vermektedir. Aynı araştırma “bölünme korkusunun” çözümün önündeki en önemli engel olduğunu da ortaya koymuştur. Kısacası “siyasi çözüme” kapalı olmayan ama aynı zamanda “korkuları” olan bir çoğunluğun varlığı söz konusudur. Sürecin bu korkuları telafi edecek şekilde çerçevesi büyük önem arz etmektedir. Kürtlerin temel demokratik beklentileri, yani umutları ile Türklerin “korkularının” uygun dil ve yöntemlerle topluma anlatılması sürecin başarısı için elzemdir.

Kimlikleri Kabul Eden Yeni Bir Siyasi ve Toplumsal Zemin

Etnik çatışmalar, kimliklerin kabul edilmemesinden kaynaklı ortaya çıkan süreçlerdir; dolayısıyla çözümleri de mutlaka bu kimliklerin tanınması yoluyla olur. Fakat bu tanınmanın siyasi ve toplumsal yolları farklılaşabilir. Filipinler ve Endonezya’da bu tanıma şekli özerklik yoluyla olmuşken Kuzey İrlanda’da zaten özerk olan bölgede yaşayan Katolikler ve Protestanlar, Hayırlı Cuma Anlaşması’yla “eşit saygı ve değerle muamele görme” hakkını kazanmışlardır. Bu hak, kendilerini ister Britanyalı ister İrlandalı, isterlerse de ikisi olarak benimseme hakkı verirken, kendilerini İrlanda’ya daha yakın gören Katolikler için İrlanda kültürü ve dilinin desteklenmesini de içermiştir.

Filipinler’deki barış sürecinde ise MILF, barış anlaşmasının adının kendi özerk bölgeleri olan Bangsamoro adıyla anılmasını gene bu yüzden ısrarla talep etmiştir. Eşitlik his-

sinin Kuzey İrlanda’da olduğu gibi hem kurumsal anlamda hem de Filipinler örneğinde olduğu gibi sembolik anlamda kurulması önemlidir. Manzoni, kendi ülkesi olan İsviçre’de farklı kimliklerin etnik ayırım olmaksızın sadece eşit vatandaşlık vurgusu yapan anayasa yoluyla tanındığını belirtirken, Türkiye’de toplumsal olarak tartışılacak bir zemin oluşturulursa yeni bir anayasayla yeniden tanımlanacak ortak bir kimlik kurulabileceğini söylemiştir.

Sonuç

Barış süreçleri bir tür toplumsal mimarlık süreçleridir. Barış süreçlerinde aktörlerin görevi toplumu iyi analiz etmek, olası yol kazalarını iyi tahmin etmek ve süreç tıkandığında nasıl tekrar canlandırılacağını iyi bilmektir. Bunun için özellikle geride bıraktığımız başarısız barış sürecini iyi analiz etmek, o zaman ve bu zamanki dinamikler arasındaki farklılıkları iyi belirlemek, o süreçten çıkaracağımız dersleri iyi analiz etmek ve bu analizden çıkarılacak iyi bir yol haritası için tartışmak ve cesurca yeniden planlama yapmak gerektiği konusunda net olmak gerekmektedir.

Barışın bütünlüklü bir süreç olması gerektiği unutulmamalıdır. Konferansın katılımcılarından Harvard Üniversitesi öğretim üyesi Joshua Weiss’in da dediği gibi, “müzakereler makro sorunları çözmek için tasarlanmış mikro süreçlerdir.” Bu mikro tasarım dışında tüm kesimleri sürece katacak şekilde farklı mekanizmalar da oluşturulmalıdır. Bu tür tasarımlarda da en önemli hassasiyet, barışın tüm kesimlerce sahiplenilmesini sağlamaktır. Dünya örneklerinin bize öğrettiği en önemli şey, hiçbir barış sürecinin sorunsuz gitmediği ama toplumlar ve liderler bu sürece inandığı sürece sorunların aşarak sürecin tekrar canlandırabileceği gerçeğidir. Barış sürecine inanan her aktör, barışın kazanımlarını ulaşabildiği her kesime anlatmakla yükümlüdür. Barış için “olgunlaşmış” bir zaman yoktur; doğru zaman şimdidir çünkü dünya örneklerinin de gösterdiği üzere, ulaşılması gereken yer barışçıl bir toplum değilse alternatif ancak şiddet ve acıdır.

Son Notlar

¹ <https://www.ihd.org.tr/2025-yili-hasta-mahpuslar-raporu/>

² Mehmet Gürses ve Ayşe Betül Çelik (2024). "Settling Softly: Ending War and Making Peace in Divided Societies," International Interactions, Vol 50 (2): 624-651.

³ "Gültan Kışanak: Kürtlerdeki kandırılma, Türklerdeki bölünme korkusu aşılmalı," Gazete Duvar, 9 Şubat 2025. <https://www.gazeteduvar.com.tr/gultan-kisanak-kurtlerdeki-kandirilma-turklerdeki-bolunme-korkusu-asilmali-haber-1755785>.

⁴ "Stone by stone building a new day / Pedra a pedra construindo um novo dia."

⁵ UKAM (2014) Akil İnsanlar Heyet Raporları. İstanbul: UKAM Yayınları.

⁶ Joshua Weiss tarafından panelde söylenmiştir.

⁷ "Settling Softly: Ending War and Making Peace in Divided Societies."

Yazarlar

Ayşe Betül Çelik

Siyaset bilimi ve çatışma çözümü profesörü, Sabancı Üniversitesi
Ayşe Betül Çelik 2002 yılında State University of New York at Binghamton'dan siyaset bilimi alanında doktora derecesi aldı ve halen Sabancı Üniversitesi'nde profesör olarak görev yapmaktadır. Siyaset bilimi ve çatışma çözümü dersleri vermektedir. Etnik çatışmalar, uzlaşma, diyalog, zorunlu göç, barış süreçleri ve toplumsal cinsiyet ile barış inşası konularında uzmandır. Türkiye'nin Kürt meselesi, Kürtlerin zorunlu göçü ve sivil toplum kuruluşlarının bu süreçteki rolü üzerine ortak yazarlı bir kitabı ve çok sayıda makalesi bulunmaktadır. Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde lise öğretmenlerine toplumsal cinsiyet farkındalığı eğitimi de vermektedir. Akdeniz Kadın Arabulucular Ağı'nın Türkiye Antenini kuran isimlerden biridir. Prof. Çelik, 2021 yılında çatışma çözümü ve toplumsal cinsiyet alanındaki çalışmaları nedeniyle İtalya Cumhurbaşkanı tarafından verilen en yüksek dereceli nişan olan "Ufficiale Dell Ordine Della Stella D'Italia" (İtalya Yıldızı Nişanı) ile onurlandırılmıştır.

Mehmet Gürses

Siyaset Bilimi Profesörü ve Kürt Siyasal Çalışmaları Programı Başkanı, Central Florida Üniversitesi
Mehmet Gürses, 2007 yılında University of North Texas'tan siyaset bilimi alanında doktora derecesi aldı. Şu anda Central Florida Üniversitesi'nde siyaset bilimi profesörü ve Kürt Çalışmaları direktörüdür. Araştırma alanları arasında Kürt siyaseti, din ve siyaset ilişkisi, etnik ve dini çatışmalar, iç savaş sonrası barış inşası ve savaş sonrası demokratikleşme yer almaktadır. "Anatomy of a Civil War: Sociopolitical Impacts of the Kurdish Conflict in Turkey" (Bir İç Savaşın Anatomisi: Türkiye'deki Kürt Çatışmasının Sosyopolitik Etkileri) başlıklı kitabı 2018 yılında University of Michigan Press tarafından yayımlanmıştır. Çalışmaları önde gelen akademik dergilerde yayımlanmıştır.

Barış Süreçlerini Canlandırırken Dünya Tecrübelerinden Ders Çıkarmak

Türkiye, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin 22 Ekim 2024'te partisinin meclis grup toplantısında PKK lideri Abdullah Öcalan'ı mecliste konuşmaya ve terörü sonlandırmaya çağırmasıyla başlayan ve PKK'nin, Öcalan'ın çağırısı sonrası 12 Mayıs 2025'te feshini ilan etmesiyle devam eden yeni bir sürece girdi. Hükümet tarafından adı sonradan "Terörsüz Türkiye" olarak ilan edilen bu adımlar; birçok siyasetçi, akademisyen ve sivil toplum örgütüne göre hâlâ belirsiz ve adı konulamayan bir süreç. Bu sürece dair tek net nokta, kalıcı barışın sağlanması için gereken çatışmasızlık ortamının şu an büyük oranda sağlanmış olması. Literatürde negatif barış diye geçen fiziksel şiddet ortamının ortadan kaldırılması kalıcı yani pozitif barışın sağlanması için önemli bir adım olmakla birlikte yeterli bir gelişme değildir. Pozitif barış, çatışmaya neden olan her türlü kurumsal, zihinsel, kültürel eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını gerektirir.

Kalıcı barış birçok farklı süreç tasarımıyla sağlanabilir. Bu raporda 23 Mayıs 2025'te Friedrich-Ebert Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği ve Sabancı Üniversitesi ortaklığında İstanbul'da düzenlenen ve konuşmacılarının arasında dünyadaki farklı barış süreçlerinde müzakerecilik ve arabuluculuk yapmış önemli isimlerin bulunduğu konferansın, Türkiye için çıkarılacak çok önemli derslerini özetlemeyi amaçlıyoruz.

turkey.fes.de

twitter.com/fes_turkey

facebook.com/festuerkei

instagram.com/festurkey/